

У темряві

Леся Храплива-Щур

Розжарений гніт ще раз спалахнув зіркою і розплився у вогкій темряві. Очі всіх жадібно слідкували за тим світлом але до останньої хвилини. Тоді — ще тільки маленький шелест. Це Оксана хапалася коріння, що виставало із стін землянки, щоб дібратися до свого кутка з пеньком, замість стільця. А тоді стало тихо.... Кожний потонув у своїх думках.

Оксана наслухувала: кап-кап... Це вода; на дворі, мабуть, дощ. Перший весняний. Після нього сніг почорніє, із землі викільчатся перші підсніжники. І пухнаті бруньки будуть вдихувати сонце та легіт. Скінчатся турботи, що накривка на вході землянки примерзне і годі буде дістатися на поверхню. Кап-кап-кап ... Це холодна вода. А так — тихо. Лиш вчуваються кроки. Це ж може Івась повертається із села. Хай би вже з харчами чи без. Вже кілька годин, як вийшов. Івась — єдина охорона їх санітарного пункту!

Деся поза обрієм її думок грає пристрасно музика і виблискує шампан у хрустальних чашах... Івась добре замаскував вхід дерниною, коли відходив ... Але чому в розбитому громом дубі, на визначеному місці, найшли наказ лікареві та санітарові — негайно відійти? Де обіцяна зміна? Очі її хворих глядять на неї з таким нестерпним питанням ... Ранком розділила рештки запліснілого сухаря. Повагом стікає вода: кап ... кап ... кап.

Деся поза границями її свідомости цвітуть орхідеї і дівчата в золотих кучерях пливуть у радісному танку.

Добре, що ще хоч впевнилася, поки була свічка, що вода має відплив, що не залле землянки... Кроки? Ні, лиш вчувається. Це нерівний віддих хворих. А кроки можуть теж означати брудні шинелі, цівки наганів і погасле, як полум'я свічки, життя ... Темрява, як ось тепер, безпросвітня, холодна, все далі і далі — без кінця...

— Оксано-доню!

— Що, прошу отця?

— Ви не спите?

— Ні, отче. Подати вам щось? (І що тут можна подати?)

— Ні, дякую... Хотів лиш спитати: як думаєте, де вони тепер?

— Хто саме?

— Вони, мої сини! Чотирьох було. Як літом приїздили зі Львова додому, то все з друзями... Цілими ночами гуторили в березовій альтанці під каштанами. А я ходив із часословом доріжкою по між малинником та молився за них ...

Зійшлися господарі на ґанку, обвитому диким вином. І сказали:

— Отче, а якби так нам читальню збудувати?

А я кажу:

— Боже, благослови на добре діло!

І взялися за роботу; мої сини перші! В них були руки білі, до праці незвичні. Самі вони копали землю, цеглу носили. Я з ганку дивився ... А то час гарячий був, самі жнива! У вечорі дружина просила всіх робітників до нас на вечерю ... І ось я посвятив читальню. Сини мої привозили книжки зі Львова. Столяр Федько мусів був доставляти все нові полиці на них. Сцену там поставили, хор зорганізували, вистави давали ... А під сценою держали зброю. Я добре знав!

У неділю мої сини, всі чотири, як соколи, стояли за престолом. А я в розпуці Богу молився, щоб вороги не найшли зброї...

(Кроки? Ні, тихо...)

Прийшов час— і взяли мої сини зброю, а я пішов за ними ... Мама за нас усіх життям заплатила ... І де вони тепер? І що з ними? Скажіть, Оксанко?

— Моліться, отче! Кому ж, як не вам, найкраще знати, що без волі Божої ніщо на світі не діється? Дасть Бог — і ще побачите своїх синів.

— Дасть Бог, дитино ... Ко Богородиці приліжно нині притецім грішнії і смиреннії...

Одноманітно капає вода — і тихо ...

— Сестро Оксано!

— Що, Оресте?

— Де мій наган? Дайте мені!

— Ось тут у вас під головою! (Під подушкою з моху та з старого мішка).

— Покладіть так, щоб я міг дістати рукою! А у вашому набої є?

— Є доволі, і вам можу дати, якщо б треба, але це зайве. Нам тут нічого тривожитися... (На курсі ж підкреслювали: хворим треба спокою!)

— Не думайте, Оксано, я не боюся! Я тільки хотів би, щоб прийшли сюди, коли я вже до них вийти не можу! Хто знає, чи колись ще могтиму піти в бій ... А так би хотілося! Ще хоч одного, хоч двох! Ще поки хоч ліва рука ціла... Поки зможу вдержати нагана ... А там — я в неволю і так не піду!

— Тихше, Оресте! Бачите, що отець молиться ...

(Івась казав, що трохи піднесеш голос, і на землі чути кожнісіньке слово!) То ж лікар казав, що ще тиждень-два і встанете... Підете в бій і всім їм!...

— Піду, напевно піду, щоб лиш сила!

Мовчанка. Вітер термосить верховіттям голих дерев там, на землі. Ритмічно падають краплі води, і кожний снує свої думки ...

— Оксано-друже!

— Що, поете?

— Ой, давить! Поможіть відкинути камінь!

— Який камінь?

— Важкий, важкий ... Дихати не дає ... Так темно і вхід закритий... Хіба ж вам це не нагадує ...

— Так, мені нагадує це катакомби, початок світла із темряви ...

— Я знаю, Оксанко, я знаю! Я ж не про нас тут, не про те, що буде з нами... Я хочу поглянути в майбутнє, а на дорозі незрушаний камінь. .. Придавлює все... Одна велика незагоєна рана від Сяну до Кавказу, одне роздерте болем серце, викривлене одчаєм лице, затиснені в безсилому гніві п'ястуки ...

— Цей гнів не безсилий, поете!

— Це я теж знаю! Знаю, що все колись зміниться, і ми переживемо тріумф ... Але що станеться з тими, роздертими болем серцями? Хіба ж кривда не залишиться в них? Не залишиться повік червоною плямою у свідомості народу, не буде ранитися і здержувати всі пориви, всі задуми? Забагато, забагато того болю! Роздавить він серця важким каменем!

— Пождіть, ви пам'ятаєте Мадонну Рафаеля?

— Мадонну Сикстину? Хіба ж можна згадувати її тут, її повну світла та неземної краси?

— А чи знаєте, поете, як Рафаель малював її?

(Кроки!? Ні, тихо...) Він приглядався до багатьох матерей, земних матерей. Все, що знайшов найкращого в кожній з них, укладав у свою Мадонну. І вийшов твір, що променіє надземним сяйвом ...

— Але що, ви хочете сказати?

— Що з викривлених болем облич, із роздертих сердець візьме майбутній мистець усе велике. Оце все, що туга за ним спричинила цей біль, що недостача його була нестерпна на оце велике, що бажання його казало йти на найжахливіші навіть

муки. І постане твір найкращий із усіх земних і з небесною усмішкою стане на порозі нового Відродження ... Розумієте?

— Та щоб створити Сикстину, треба було не лиш матерей, а й Рафаелевого генія... Щоб віднайшов величне та передав його світові... А хіба ж знайдеться геній на руїні, на духовій руїні?

(Тужливо-рівномірно скапує вода ...)

— Генія не шукати, бо він завжди був і в свій час оживе. Той, що під брязкіт бусурменських кайданів вичаровував окрилену пісню, той, що під свист ворожого нагая вмів вливати красу в усе, чого лиш торкнулася його рука. Це він з глибини одчаю створить величне, із земного болю — осяйну небесну усмішку, із темряви — світло, що засвітить на розпутті сторіч та країн ...

Кроки? Вчуваються?... Ні, ні... Івась? Господи!

— Обискать, товариш командир?

— Да, они должны здесь бить!

Кроки гупають понад самою їх головою...

— Царице моя преблагая, надеждо моя Богородице ...

— Оксано, мойого нагана!

— О, Мадонно Рафаеля ...

А завтра із вогкої землі виглянуть перші підсніжники...